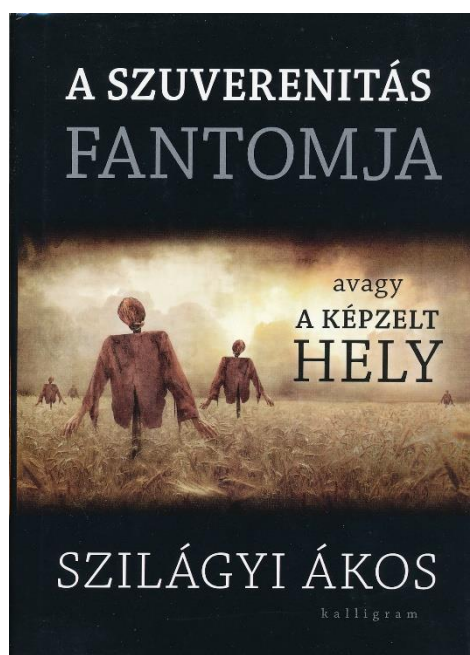

[In Szilágyi Ákos: A szuverenitás fantomja avagy a képzelt hely.
Kalligram, Bratislava, 2012. 7-14.]

A szuverenitás fantomja
(2011)

Előszó a könyvhöz

1

Kísértet járja be Európát, a szuverenitás kísértete. Visszajáró kísértet. Már csak akkor jön, ha hívják. Ha azt hiszik, szükség van rá. Ő fogja majd megmenteni a globális óceán hajótörötteit, a pénzügyi mentőövek után kapkodó, fuldokló nemzetállamokat. Éjnek évadján tűnik fel a nemzetállam kísértetkastélyának folyosóin, pontban akkor, amikor a világra elüti az éjfélt – „itt a válság! itt van újra!” –,

s a világ globális rendje omladozni kezd, beköszönt a rend éjszakája: a pénzügyi káosz, az államcsőd, az eurózóna felbomlása, miegyéb. Valószínűleg innen a kísértetiesség átható érzése napjainkban. Kísértetiesen ismerős ez az egész. A európai történelem kísért. Mindez már megvolt, mindez egyszer már megtörtént velünk. Vagy a szüleinkkel. Vagy a nagyszüleinkkel. Itt. Valahol Európában.

A kísértet *kísértést* is jelent. A szuverénizmus – a nemzeti elzárkózás, a világgal való lázadó szembeszegülés kísértését. Az a nemzet, amely a fantomról elhiszi, hogy segíthet rajta, erőt adhat neki, egyszeriben ágálni, hözöngeni, szuverénül toporzékolni kezd, kihívja maga ellen az egész világot, dacol vele. A szuverénizmus – dacreakció. Van benne valami gyerekes. De hát abban is van valami gyerekes, hogy kísértetekbe hiszünk. A szuverenitás fantomja igazából nem akar kísértetni, csak kénytelen. Nem a lelkeket akarja megkaparintani, ő a testekre vágyik, az államtetekre, egy kis életre. Mit tehet ő arról, hogy élete a múltban szinte mindig a nemzeti és világhatasztrófával volt eljegyezve? De hogy így volt, az őt magát is szomorúsággal tölti el. A szuverenitás fantomja szomorú fantom. Végtelenül szomorú. Már attól elszomorodik, hogy még mindig ennyien hisznek benne, holott igazából soha nem is létezett. Mindig is az állam túlvilágának lakója volt. Onnan járt át ide egy-egy szuverén háború, diktatúra, népirtás kedvéért. Ma viszont már demokráciák is hívják. Igaz, nem akármilyen demokráciák, csak azok, amelyek a büszke „szuverén demokrácia” névre hallgatnak. Főleg az ő kedvükért jelenik meg Európában, bár kissé kelleetlenül. Nem az ő világa ez már. Annyira megváltozott

minden. De azért teljesíti kötelességét, teszi, ami kell: kísértésbe ejti a tanácstalan, a globalizált világrend ellen lázongó, kivándorló multik és bevándorló idegenek ellen acsargó nemzeteket; ráijeszt a globális világ szereplőire: a nemzetállamok labirintusában eltévedt, a kivezető utat kereső multinacionális tőkére, államközi integrációk bőszejének, globális gazdasági szuverénekre. Általában beéri ennyivel. Ennél nem megy tovább. Nem csoda. Jártányi ereje sincsen. Eléjük ugrik, rájuk ijeszt és szertefoszlik. Nem beszél, nem óbégat, csak néz. Rettentően tud nézni. Kísértetiesen. Néha csak egyetlen, néma szemrehányás. Hát nem értik, nem tudják, hogy ő többé nincsen és talán soha nem is volt?

Nem, nem értik. Nem akarják érteni. Szükségük van a fantomra, különben fel kellene ébredniük a szuverenitás álmából és meg kellene érkezniük a jelen téliesen rideg valóságába, amire nem hajlandók vagy képtelenek. Olyan államban akarnak élni, amely megvédi őket a globális világtól. Amely szuverenitása sarkára áll. Amely nem tűri, hogy egy szuverén országgal packázzanak. Amely nem hagyja, hogy idegen hatalmak az orránál fogva vezessenek egy egész nemzetet. Nem érdekes, hogy a világ úgy néz át és úgy megy keresztül a nemzeti szuverenitásokon, mint a füstködön. A tényleges szuverenitás fantomizálódhatott ugyan, de *ideológiaként* még nagyon is hatékony. Esetenként akár materiális erővé is válhat. A szuverenitás ideológiája, a nemzetállam utolsó dörgedelme, elhaló válasza a rajta keresztül robogó világnak: „Megállj!”

A nemzeti szuverenitás fantomja félelmetes, de erőtlen. Semmit nem tud elérni a világban, de káprázatával

egy-egy nemzet urai ideig-óraig rabul ejthetik gyöngé vagy meggyöngült nemzetüket, hogy ne belül, hanem kívül, a világban, gonosz globalizátorokban, multikban, áskálódó szomszédokban keressék gazdasági hanyatlásuk, társadalmi szétesettségük, morális válságuk okait. Épp ezért még a valóságos kérdések feltevésére is képtelenné válnak, nemhogy a rájuk adható adekvát válaszokra. Ezért még mélyebben sodródni bele a válságba, még feltartóztatlanabb lesz szétesésük és hanyatlásuk. Nincs nemzetellenesebb ideológia és politikai gyakorlat ma a szuverenizmusnál. A szuverén államcsődön, a szuverén világperifériára sodródáson, a szuverén elszegényedésen kívül másra nemigen lehet menni vele.

A nemzeti szuverenitás szakralizálása, a szuverenitás révült tisztelete, már-már bálványozása, a rituális leborulás nemzeti szuverenitásunk nagysága előtt (egy fantom, egy szellemkép előtt!), a szuverenitás mantrája, a retorikai fogadkozás („A szuverenitásunkra fáj a fogatok?! Azt már nem! Szuverenitásunkból egy fikarcnyit sem engedünk! Szuverenitás vagy halál!”), a szent fogadalom „ősi-hősi szuverenitásunk” megvédélmezésére – mindez nem más, mint a többé-kevésbé demokratikusan megszerzett, ámde autokratikusan gyakorolt helyi hatalom legitimációs ideológiája. Mindenre jó (főképpen e hatalom leválthatatlanságának és nemzeti elkötelezettségének igazolására), csak egy ország megmentésére vagy megvédélmezésére nem. Minél inkább sikerül elhítenni egy *társadalommal*, hogy minden bajának gyökere a szuverenitás-hiány, annál védtelenebbé, annál kiszolgáltatottabbá válik a

világban, annál jobban összezsugorodik szuverén cselekvőképessége; a *népszuverenitás* helyére pedig a minden belső korlátot lebontó és minden külső korlátot semmibe vevő hatalmi önkény, a türannusz-vezér kvázi-isteni szuverenitása lép. A magát a néppel, a nemzettel, a formális vagy képzelt többséggel azonosító türannusz-vezér szuverenitása azt jelenti, hogy a „nép, a nemzet, az ország, az állam – én vagyok”, és senkitől és semmitől nem tűröm el, hogy a népet, a nemzetet, az országot (engem!) korlátozza szuverén cselekvőképességében, magyarában abban, hogy azt csináljak, amit akarok.

2

Ha az Európai Unió Isten kalapja lenne (márpedig mi sem kézenfekvőbb egy ilyen feltevésnél, ha egyszer az Unió az egykori keresztény birodalom szellemi és politikai örököse¹), akkor alighanem a magyar szuverenitás lenne a bokréta rajta. Vagy legalábbis a kócsagtoll. Miért épp a magyar? Mert nincs még egy ilyen nagyszerű, szép, felfuvalkodott napkeleti szuverenitás szerte Európában. Ha pedig mégis van, annál rosszabb neki. Korábban keljen fel az a szuverenitás, amelyik nagyobb akar lenni a magyarokénál. Az ilyen szuverenitásnak jobb lett volna meg sem születnie.

---

¹ Oscar Halecki szerint a *renovatio imperii* – a Római Birodalom III. Ottó által ambicionált egyetemes felújítása az első millenium idején, nagyjából a magyar állam Szent István-i alapításakor, mely e felújításnak szintén részét képezte – „egyfajta szövetség vagy nemzetközösség” lett volna, „egyenrangú tagok szabad társulása”. (In Oscar Halecki: *Európa milleniuma*. Századvég–2000, 1993. 143. l.)

Megemlegeti még az a magyarok szuverenitását! Jaj annak az államnak, birodalomnak, államközösségnek, amelyiknek a magyar szuverenitásra fáj a foga, amelyik elirigyelné tőle a bokréta-szerep boldogságát! Isten kalapja legyen hozzá irgalmas!

Egyszerűen arról van szó, hogy az európai szuverenitások futóversenyében Magyarország lett az első. A befutó. És most mindenkit őt bámulja, őt irigyli, őt követi. Mert olyan nincs, hogy Magyarország valaha valamiben második legyen. Utolsó talán igen, de hát utolsókból lesznek az elsők! Igaz, hogy Magyarország a régió gazdasági éllovasából két évtized múltán sereghajtója lett, de szuverenitási sereghajtójából 2010-től éllovasa. Valamit valamiért.

És csakugyan! Mely szuverenitás merne versengeni véled? Van-e még egy tagállama az Európai Uniónak, amely e tőle idegen bürokratikus politikai testbe való betagozódás ellen ilyen szívósan és bátran küzdene? Amely nem akar a brüsszeli szürkék hegedőse lenni? Van-e még egy tagállama az Uniónak, amely a piros-fehér-zöld zászlóerdőben, melyből szuverénje időről-időre büszkén előlép, elvétve sem tűri el az Unió lobogóját, a kék alapon kör alakban megjelenő 12 aranysárga csillaggal, amit az európai intézmények 1986 óta használnak, és ott látható minden magyar falu határában is e felirattal: „európai falu”. Ott látható, de már nem sokáig. A magyar állam nem „európai falu”! Nem kér a sárga csillagokból, még ha ötágúak és tizenketten vannak, akkor sem! Lobogjon csak a brüsszeli zászló másutt, ha lobogni akar! A magyar zászlóerdőt magyar szelek fújják!

Mióta mi magyarok is szuverén demokráciában, büszke demokráciában élünk (Oroszországban a demokrácia már jó tíz éve szuverén és büszke), tapasztalatból tudjuk, mit jelent a szuverenitás: a helyi hatalomnak azt a természetes igényét, jogos követelését, totális parancsát, hogy márpedig semmiféle nemzetközi szervezet, globális instancia, külföldi kormány, külföldi sajtó, semmiféle nyugati hitelminősítő intézet, jogvédő szervezet, pénzügyi szervezet ne üsse az orrát a nemzet szuverén ügyeibe, a mi ügyeinkbe, mert nem az ő kutya dolguk, hogy mi mit csinálunk és mit nem csinálunk a saját országunkban. Ha már saját országunkban sem csinálhatjuk azt, amit akarunk, akkor tényleg mindennek vége.

A szuverenitás azonban sohasem azt jelentette, hogy egy nemzet, egy állam, egy kormány ténylegesen „azt csinál, amit akar” akár csak saját területén. Mi több, a szuverenitás kifejezetten a nemzetközi jog találmánya volt, a nemzetközi rendszerben értelmeződött, elismerése pedig nem egy szuverenitásra pályázó állam egyoldalú akaratnyilvánításán, politikai, gazdasági vagy katonai erején múlott, hanem azon, hogy „betartja-e” a nemzetközi rendet, eleget tesz-e nemzetközi jogi kötelezettségeinek. A tényleges szuverenitást nem mindig követte elismerés. A gyakorlatban ilyen „azt-csinálok-amit-akarok”-szuverenitás nem létezett, ha pedig mégis megjelent, akkor háborúként jelent meg és az egész világot állította szembe magával, aminek mindig a szuverén nemzetállam megsemmisítő veresége, csúfos kudarca lett a vége.

Az ilyen szuverenitás – az abszolút szuverenitás – valóban mindig fantom volt. Megfoghatatlan és megvalósíthatatlan, rémisztő és veszedelmes. A nemzetek valóságos szuverenitása nem az önizoláció, a kizárólagosság, az egyoldalúság, a diktátum, a dacolás, az ellenségeskedés politikájában *valósult meg*, hanem – éppen ellenkezőleg – az együttműködésben, a szövetkezésben, a belátásban, a két- és többoldalú államközi szerződésekben, amelyek korlátozásokat, ellenőrizhetőséget, szankcionálhatóságot vontak maguk után, igencsak beszűkítve a nemzetállamok (közelebbről: a hatalmat megszerző és saját érdekeik szerint gyakorló elitek) abszolút szuverenitásigényét. Az a nemzetállam, amely – ideológiáktól vagy az államot elfoglaló politikai csoport érdekétől vezettetve – ezeket a külső kötelmeket, korlátozásokat, ellenőrizhetőséget és számonkérhetőséget szuverénül semmibe vette vagy kikérte magának, hogy őt ilyen agyafűrt módon, álnokul a szuverenitásában korlátozzák, egyhamar a nemzetközi közösségen kívül, esetleg nemzetközi jogi karanténban, netán a „haramia-államok” (rogue state) sorában találta magát.

A szuverenitás fantomja – az abszolút szuverenitás, az „azt csinállok, amit akarok” szuverenitás fantomja. Mikor vagyok én szuverén? – teszi föl a kérdést kissé teátrálisan a világnak a szuverén, hogy mindjárt válaszoljon is rá a világ helyett. – Akkor, ha azt csinálhatok, amit akarok és abba, hogy mit csinállok, nem szólhat bele az égadta világon senki. Senki más nem mondhatja meg *nekem*, mit csináljak; mi jó nekem, vagyis hát mi jó országnak, népnek, nemzetnek, amely általam és bennem a világ előtt megjelenik. Igen ám, kérdeznek

azonban vissza a szuverenitás-vallás hétpróbás lábbaltiprói és gyalázói, csakhogya mióta teheti meg egy állam nemzetközi jogi és politikai következmények nélkül, hogy akárcsak saját területén azt csinálja, amit akar? Mondjuk, hogy szuverénül semmibe vegye annak az államközi integrációnak a normatív politikai és jogi rendjét, amelyhez önként, saját szuverén akaratából csatlakozott és amelyből bármikor kiléphet; hogy szuverénül forradalomként értelmezzen egy sima választási győzelmet és ennek nyomán szuverénül felszámolja a jogállamot, a demokratikus rendszert pedig autokratikusra cserélje; szuverénül szűkítse az emberi, állampolgári, sőt, még a magántulajdonosi jogokat is (a nemzeti szuverenitás védelmében természetesen!); szuverénül maga alá rendeljen mindent, ami eredetileg arra szolgált, hogy a szuverén államhatalom korlátja, fékje, ellensúlya és kontrolja legyen: alkotmánybíróságot, központi bankot, sajtót, bíróságokat, független szakmai intézményeket, érdekvédelmi szervezeteket.

De nem kell semmiféle államszövetséghez tartoznia egy nemzetállamnak ahhoz, hogy a belügyek és külügyek közötti – korábban sem légmentesen zárt – határ elmosódását, helyenként egyenesen eltűnését érzékelje. Jól látszik ez minden olyan esetben, amikor a „szuverén demokráciák” szuverénül kikérik maguknak a belügyeikbe való külső beavatkozást (mert csak külső beavatkozás létezik, a belső kritika, a parlamenti ellenzék szánalmas nyivákolása, a szakszervezetek és a civilek utcára vonulása csak szuverenitásunkra törő, vesztünkre esküdt idegen hatalmak parancsára történhet). De miféle belügyekbe? A globalizáció

és a nemzetközi rendszer kiépülése azt jelenti, hogy a földgolyó összes égető problémája, minden egyes nép, minden egyes ember gondja és baja belüggé vált. Csak még az a politikai instancia – globális föderáció, világkormányzás, globális birodalom, planetáris világköztársaság – kerestetik, amely ezt tényleg saját belüggéként fogja kezelni. Addig tart a súlytalanná vált, kiüresedő nemzetállami szuverenitások világkáosza, amelyet már nem képes hatékonyan ellensúlyozni a nem is oly rég – kényszerek és belátások nyomán, de az ő szuverén akaratukból – létrehozott, mára azonban velük együtt elsúlytalanodó, kiüresedő, teret veszítő nemzetközi intézmények (élükön az ENSZ-szel). A káosz ezer évig is eltarthat, ha csak egy világkatasztrófa nem tesz pontot a végére.

De hol kezdődnek és végződnek egy *uniós tagállam* belüggéi és külüggéi? Példának okáért: elképzelhető lett volna-e a „büszke szuverenitásunkat” ezerféle módon korlátozó Európai Unió határain kívül, a „korlátlanul” szuverén nemzetállamok korszakában a magyar állampolgári közösségnek az a – határaink menti nemzetállamokkal való egyeztetés nélkül bekövetkezett – kiterjesztése a nemzetállami határokon túlra, amelyre a közelmúltban került sor, amikor a határontúli magyarok számára nemcsak a magyar állampolgárságot, hanem az állampolgári jogok teljességének gyakorlását (így a magyarországi választásokon való részvételt) is biztosította a magyar állam? Természetesen, nem, nem, soha! Vagyis: korántsem a szuverenitását keményen érvényesítő nemzetállam diadala az, ami történt, hanem az uniós tagságból fakadó szuverenitás-korlátozás

diadala, amennyiben csakis egy ilyen államközösség közös szuverenitásának fedele alatt válhatott lehetségessé egy ilyen, immár merőben *szimbolikus* politikai-jogi aktus. A nemzetegyesítés eleve anakronisztikus program, amennyiben politikai célkitűzés: a valóságos egyesülések és szétválások ma nem a politikai (pláne etnikai!) határok, hanem a gazdasági törésvonalak mentén zajlanak. Például miközben *szimbolikus síkon* megvalósul a magyarok politikai-etnikai egyesítése az állampolgári közösségben, gazdasági síkon nemhogy Erdély magyar lakta régiói nem integrálódnak semmiféle magyarországi gazdasági integrációba, de még Magyarország keleti megyeinek egy része is leszakadóban van a magyar gazdasági integrációról és nem elképzelhetetlen, hogy nemsokára a romániai gazdasági integráció részévé fog válni („nesze, neked, szuverenitás!). A kettős állampolgárság lehetőségének megteremtésével sokaknak régi, jogos vágya teljesül, *ténylegesen* azonban semmiféle változást nem jelenthet egy olyan *államközösségben*, amelynek (egy kivétellel, bár az is tagjelölt már) minden érintett állam a tagja, határai szabadon átjárhatók, s amelyben a *nemzeti* állampolgárság nemsokára ugyanazt jelentheti az *uniós* állampolgársághoz képest, amit ma a közös pénz, az euró értelmének és címleteinek egyik oldalán feltüntetett, országonként változó nemzeti jelképek.

A létező Magyarország, a magyar társadalom nem valamilyen holt kődarab, amely tehetetlenül tűri, hogy átzúduljon rajta a globalizáció világáradata. Maga is tevékeny szereplője a folyamatnak, állandó keletkezésben, változásban, alakulásban van. A folyamatok ezer szinten és helyen egyszerre, egymást erősítve, keresztezve, ellenpontozva bontakoznak ki, s minden szintet és helyet más kihívások elé állítanak, amelyekre minden „magyar hely” másként válaszol. E könyv szerzője szerint ugyanis nem egy és nem is kettő, hanem sok millió Magyarország van. Erre utal a könyv zárófejezetének címe, mely a könyv alcíme is lett: *A képzelt hely – Magyarországi Egyesült Államok*. Magyarország jövője nem a központosító, szuverenista nemzetállam – ez Magyarország végét jelenti –, hanem a helyi társadalmak autonómiájára és együttműködésére épülő, föderatív uniós államszervezet.

E sorok írója is szívesen élne Nagy-Magyarországban, ahol nagyszülei nőttek fel és éltek Trianonig, de tisztában van vele, hogy ilyen nevű *magyar területi nemzetállam* sohasem létezett (és soha nem is fog létezni), létezett viszont egy birodalom, amelyet Osztrák-Magyar Monarchiának hívtak, amely nem két nemzetállam uniója, hanem igazi, régivágású dinasztikus birodalom volt, annyi eltéréssel ettől, hogy a 18. század végétől igazodott a felvilágosodás abszolutista adminisztratív államának szervezeti rendjéhez. Nagy-Magyarország nem nemzeti nagylétünk, hanem *nemzeti másletünk jelképe lehetne*, amelyben nem a katasztrófa

(Trianon) szülte magyar nemzetállam múltját, hanem az uniós föderalizmus előképét kellene észrevennünk, és nem a két világháború közötti Kis-Magyarország szuverén politikai szűkösségéhez, hanem az első világháború előtt uniós-föderalista-birodalmi létmód tágasságához kellene visszatérnünk. Nem az európai nemzetállamok amúgy is düledezőfélben lévő konföderációját kellene tehát saját nemzetállami szuverenizmusunkkal tovább bontani, hanem – és legsajátabb nemzeti érdekünkben, legsajátabb történelmi hagyományainkkal összhangban és levonva végre a magyar nemzet tragikus huszadik századi történelméből minden tanulságot – az Európai integráció fönmaradását egyedül biztosító föderációs berendezkedés kialakításának élharcosaivá kellene válnunk. Itt adódna különleges szerepe Magyarországnak, *e nagy birodalmi múlttal rendelkező kis területi állam*, az uniós tagállamok egyike számára.

Összefoglalásul: a szuverenitás fantomszerűsége egyfelől azt jelenti, hogy abban a formában, ahogyan kezdettől fogva elképzelték és deklarálták, a szuverenitás mindig is megfoghatatlan délibáb, káprázat, démonikus tünemény volt; másfelől azt jelenti a fantomszerűség, hogy a nemzetállamok szuverenitása a gazdasági és kulturális globalizáció, az államközi integrációk korszakában szükségképpen mindinkább elpárolog és ez nem sorscsapás, hanem lehetőség, amit egy ügyes és a világban ébren járó nemzetnek ki kell tudnia használni; végül azt jelenti, hogy a történelem túlvilágáról visszajáró kísértetek – és különösen válságok óráján – képesek megszállni és fogva tartani egész politikai közösségek lelkét, démonikus vágára ösztönözve őket a világ,

végső soron azonban önmaguk ellenében, aminek a vége elkerülhetetlenül az összeomlás: a helyi és/vagy globális katasztrófa. Erről szól ez a könyv.